# BO‘LAJAK INGLIZ TILI O‘QITUVCHILARIGA NAZARIY KURSLARNI O‘QITISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI

**Tursunova Shohsanam Botirjon qizi**
Farg‘ona Davlat Universiteti Tayanch doktaranti
https://orcid.org/0009-0009-0542-2986

***Annotatsiya***

*Mazkur maqolada bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini kasbiy tayyorlash tizimida lingvistik nazariy fanlarni o‘qitishning zamonaviy tendensiyalari va konseptual yondashuvlari tahlil qilinadi. Fundamental nazariy kurslarning (nazariy grammatika, leksikologiya, stilistika, til tarixi) bo‘lajak mutaxassislarning lingvistik dunyoqarashini shakllantirishdagi didaktik salohiyati ochib beriladi. Tadqiqotda kompetensiyaviy, talaba markazli, konstruktivistik va tadqiqotga yo‘naltirilgan (Research-Based Learning) ta’lim paradigmalari hamda raqamli lingvodidaktika vositalarining nazariy kurslar integratsiyasidagi o‘rni asoslab berilgan. Maqola yakunida nazariy bilimlarni amaliy pedagogik faoliyatga transformatsiya qilish orqali talabalarning lingvometodik va tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirish modeli taklif etiladi.*

***Kalit so‘zlar:*** *nazariy fanlar, lingvodidaktika, kompetensiyaviy yondashuv, konstruktivizm, raqamli transformatsiya, tadqiqotga asoslangan ta’lim, kasbiy kompetensiya, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchisi.*

## KIRISH

Bugungi kunda jahon oliy ta’lim makonida kechayotgan paradigmalllar almashinuvi va raqamli transformatsiya jarayonlari chet tillari o‘qituvchilarini tayyorlash tizimi oldiga yangi strategik vazifalarni qo‘ymoqda. Zamonaviy lingvistik ta’lim nafaqat talabalarda kommunikativ konformizm (tilni shunchaki muloqot darajasida egallash)ni shakllantirish, balki chuqur fundamental-nazariy tayyorgarlikka ega, til tizimini ilmiy tahlil qila oladigan va uni pedagogik jarayonda modellashtirishga qodir mutaxassislarni tarbiyalashni taqozo etadi. Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchisining kasbiy kompetensiyasi bevosita uning lingvistik tafakkuri va nazariy bilimlarni amaliyotga neokognitiv tarzda tatbiq eta olish darajasi bilan belgilanadi [1].

Oliy pedagogik ta’lim o‘quv rejalaridagi nazariy grammatika, nazariy fonetika, leksikologiya, stilistika, tilshunoslikka kirish va qiyosiy tipologiya kabi fanlar talabalarda diskursiv tahlil, lingvistik mavhumlashtirish va refleksiv ko‘nikmalarni shakllantirishda metadidaktik zamin bo‘lib xizmat qiladi [2]. Biroq an’anaviy ta’limda ushbu fanlarni o‘qitish ko‘pincha quruq memorizatsiya (yodlash) va akademizm xarakteriga ega bo‘lib, amaliy lingvistik tajribadan uzilib qolayotgan edi. Shu bois, nazariy kurslarni zamonaviy lingvodidaktik tendensiyalar va innovatsion yondashuvlar asosida qayta loyihalash bugungi kunning eng dolzarb muammolaridan biridir.

### Nazariy fanlarning lingvodidaktik tabiati va konseptual asoslari

Tilshunoslik va didaktika tarixida nazariy bilimlarning kasbiy shakllanishdagi o‘rni fundamental pedagogik muammo sifatida talqin qilingan. Xususan, Ferdinand de Saussure tilni strukturaviy tizim sifatida asoslar ekan, uning statik va dinamik qonuniyatlarini anglash har qanday amaliy muloqot interpretatsiyasining negizi ekanligini ta’kidlaydi [3]. Noam Chomskyning generativ tilshunoslik konsepsiyasidagi

"til kompetensiyasi" (linguistic competence) tushunchasi ham insonning til tizimi haqidagi ichki, deklarativ va protsedural bilimlar majmuasiga tayanishini ko‘rsatadi [4].

Pedagogik kadrlar tayyorlash kontekstida J. Richards va T. Rodgers o‘qituvchining nazariy tayyorgarligi uning metodik qarorlar qabul qilishdagi "intellektual filtri" ekanligini qayd etishadi [5]. H. Douglas Brown esa nazariya va amaliyot simbiozini tavsiflab, fundamental bilimsiz pedagogik faoliyat faqat mexanik xarakterga ega bo‘lib qolishini operatesiyalovchi argumentlar orqali isbotlaydi [6].

Ushbu yondashuvlarni pedagogik nuqtai nazardan umumlashtirgan holda aytish mumkinki, nazariy fanlar bo‘lajak o‘qituvchilar uchun shunchaki ma’lumotlar majmuasi emas, balki lingvometodik konseptualizatsiya vositasidir.

Ya’ni, talaba til qonuniyatining nazariy mohiyatini (masalan, stilistik ko‘chma ma’nolar yoki grammatik transformatsiyalar tabiatini) chuqur anglamasdan turib, maktab yoki litsey o‘quvchisiga tilni tizimli o‘rgata olmaydi.

**Nazariy fanlarni o‘qitishning zamonaviy tendensiyalari tahlili**

Bugungi kunda oliy ta’lim transferida nazariy kurslarni o‘qitish sifati va samaradorligini belgilovchi bir qator yetakchi tendensiyalar ko‘zga tashlanmoqda:

**1. Kompetensiyaviy-transformatsion yondashuv**

Zamonaviy ta’lim kontekstida nazariy bilimlarni baholash mezoni "bilaman" formulasidan "bilaman va tizimli tahlil qilib, amaliyotda qo‘llay olaman" konseptiga o‘tdi [7]. Nazariy kurslar doirasida lingvistik tahlil ko‘nikmalari bevosita metodik kompetensiya bilan integratsiya qilinadi. Masalan, leksikologiyadagi "semantizatsiya" mavzusi darsda shunchaki nazariy tahlil qilinmaydi, balki talaba tomonidan uni maktab darsligidagi lug‘at ustida ishlash jarayoniga qanday adaptatsiya qilish loyihasi ishlab chiqiladi.

**2. Konstruktivistik va talaba markazli ta’lim paradigmasi**

Konstruktivizm tamoyillariga ko‘ra (L. Vygotsky axborot-ijtimoiy modeli asosida), fundamental bilimlar talabaga tayyor mahsulot sifatida ma’ruza matni shaklida berilmasligi kerak [9]. Talaba akademik polemika, muammoli ma’ruzalar va evristik suhbatlar orqali qonuniyatlarni o‘zi "yaratishi" va kashf etishi lozim. Bunda professor-o‘qituvchi yagona bilim manbaidan metodik fasilitator va navigator maqomiga o‘tadi [8].

**3. Interfaol Evristik Metodlar (Case Study va PBL)**

Nazariy mavzularning mavhumlik darajasini pasaytirish uchun Project-Based Learning (Loyihaviy ta’lim) va Case Study (Vaziyatli tahlil) metodlari keng joriy etilmoqda [10].

Misol: Stilistika yoki Nazariy grammatika kurslarida talabalarga siyosiy nutqlar, badiiy matnlar yoki ommaviy axborot vositalari diskursidan olingan korpus materiallari taqdim etiladi. Talabalar guruhlarda ushbu matnlarning lingvistik va pragmatik xususiyatlarini nazariy jihatdan dekonstruksiya qiladilar.

**4. Raqamli lingvodidaktika va korpus tilshunosligi vositalari**

Moodle, Google Classroom kabi LMS platformalaridan tashqari, zamonaviy tendensiya nazariy fanlarga elektron til korpuslari (masalan, COCA - Corpus of Contemporary American English, BNC) va sun’iy intellekt (AI) modellarini

integratsiya qilishni talab etmoqda. Talabalar leksik va grammatik hodisalarning nutqdagi real chastotasini darslikdan emas, raqamli korpus tahlili orqali empirik tarzda o‘rganadilar.

**5. Tadqiqotga yo‘naltirilgan ta’lim (Research-Based Learning - RBL)**

Nazariy kurslar bakalavriat bosqichidanoq talabani ilmiy-tadqiqot faoliyatiga tayyorlashi zarur [11]. RBL tendensiyasi doirasida talabalar har bir nazariy fan bo‘yicha mikro-tadqiqotlar (mini-research) o‘tkazadilar, referativ tahlildan qochib, mustaqil lingvistik ma’lumotlar bazasini shakllantiradilar.

**Zamonaviy tendensiyalarning kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishdagi samaradorlik modeli**

Nazariy fanlarni yuqoridagi tendensiyalar va tizimli metodika asosida o‘qitish bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchisida o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lgan konseptual kompetensiyalar klasterini shakllantiradi:

| № | Shakllanadigan Kompetensiya turi | Nazariy fanlardagi ifodasi va namoyon bo‘lishi |
|---|---|---|
| 1 | Lingvistik-analitik | • Til sathlari (fonetik, leksik, grammatik, stilistik) qonuniyatlarini tizimli tahlil qilish va transformatsiyalarni tushunish. |
| 2 | Lingvometodik (Kasbiy) | • Murakkab ilmiy-nazariy tushunchalarni maktab o‘quvchilari yosh xususiyatiga moslab soddalashtirish (didaktik transformatsiya). |
| 3 | Tadqiqotchilik va Eksperimental | • Lingvistik muammoni mustaqil shakllantirish, gipoteza qo‘yish, til materiallarini empirik tahlil qila olish ko‘nikmasi. |
| 4 | Raqamli-lingvistik | • Korpus dasturlari, lingvistik dasturlar va AI vositalaridan ilmiy hamda pedagogik maqsadlarda samarali foydalanish. |

## XULOSA

Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlashda nazariy fanlar shunchaki akademik yuklama yoki mavhum bilimlar majmuasi emas, balki talabalarning kasbiy dunyoqarashi, lingvistik refleksiya va metodik kreativligini shakllantiruvchi strategik komponent hisoblanadi.

Nazariy kurslarni zamonaviy ta’lim tendensiyalari — kompetensiyaviy transformatsiya, konstruktivistik yondashuv, raqamli lingvodidaktika va tadqiqotga asoslangan ta’lim (RBL) tamoyillari asosida qayta qurish quyidagi imkoniyatlarni beradi:

Talabalarda axborotni shunchaki yodlash o‘rniga, uni tanqidiy qayta ishlash hamda amaliy pedagogik faoliyatga transfer qilish ko‘nikmasini shakllantiradi.

Oliy ta’lim va umumiy o‘rta taabstractlim o‘rtasidagi fundamental uzviylikni ta’minlaydi.

Shu sababli, professor-o‘qituvchilar tomonidan nazariy ma’ruzalar formatidan voz kechib, interfaol diskursiv laboratoriyalar formatiga o‘tish oliy ta’lim tizimidagi lingvistik ta’lim sifatini oshirishning eng dolzarb shartidir.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Akmajian A., Demers R., Farmer A., Harnish R. Linguistics: An Introduction to Language and Communication. Cambridge, MA: MIT Press, 2017.

2. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge University Press, 2019.

3.Saussure F. de. Course in General Linguistics. New York: McGraw-Hill, 1966.

4.Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. Cambridge, MA: MIT Press, 1965.

5. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press, 2014.

6. Brown H.D. Principles of Language Learning and Teaching. Pearson Education, 2014.

7. Zimnyaya I.A. Key Competencies as a New Paradigm of Educational Outcomes. Moscow, 2004.

8. Nunan D. Language Teaching Methodology. London: Prentice Hall, 1991.

9. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press, 1978.

10. Johnson D.W., Johnson R.T., Smith K.A. Active Learning: Cooperation in the College Classroom. Minnesota: Interaction Book Company, 2014.

11. Brew A. Teaching and Research: New Relationships and Their Implications for Inquiry-Based Teaching and Learning in Higher Education. Higher Education Research & Development, 2003.